

שנתמעטו מדין הערכין, אין על הכהן להעריכם, ואף אם העריך אין הערכתו הערכה (עפ"י חזו"א כט, ד יג. ולכאורה מדברי התוס' (ו: ד"ה כי) מבואר שהערכין כהקדש שנתפס נדרו מיד על הממון, שלכך גובה מן היורשים דלא הוי כשאר חובות. אלא שהגרעק"א תמה בבאור דבריהם והצריכם בעיני גדול. ומ"מ מבואר בתוס' (ז: ד"ה בעידנא) שיעוד קודם הערכת הכהן, נידון הנודר כאילו אותו ממון שנדר כבר אינו שלו, לענין דין 'השג יד', שלכן אם ידור עתה שוב, ייחשב כעני שאין לו, ואעפ"י שלא נתחייב בפועל ליתן להקדש כל שלא נעמד ונערך).

ב. דמי הערכין ניתנים לבדק הבית (ע' להלן כד. כה: ד: ה.).

דפים ב – ג

ב. תיבת 'הכל' שבהלכות דלהלן, מה באה לרבות? –

'הכל מעריכין ונעריכין, נודרין ונידרין'; 'הכל סומכין'; 'הכל ממירין'; 'הכל חייבין בסוכה'; 'הכל חייבין בלולב'; 'הכל חייבין בציצית'; 'הכל חייבין בתפילין'; 'הכל חייבין בראיה'; 'הכל חייבין בתקיעת שופר'; 'הכל חייבין במקרא מגילה'; 'הכל כשרין לקרות את המגילה'; 'הכל חייבין בזימון'; 'הכל מצטרפין לזימון'; 'הכל מטמאין בויבה' / 'בטמא מת' / 'בנגעים'; 'הכל כשרין לראות את הנגעים' / 'לקדש' / 'להזות'; 'הכל שוחטין'; 'הכל מעלין לא"י' / לירושלם, ואין הכל מוציאין'.

הכל מעריכין – להביא מופלא הסמוך לאיש. הכל... ונעריכין – להביא מנוול ומוכה שחין, שאעפ"י שאין להם דמים – נעריכין. הכל... ונידרין – להביא פחות מבן חדש (ותני והדר מפרש). הכל סומכין – להביא יורש, שסומך על קרבן אביו, ודלא כרבי יהודה (דילפינן מתמורה). הרר"י מאריך ישראל (בשטמ"ק אות ב) כתב שמדובר הן כשהפריש אביו קרבן ואח"כ מת, הן שלא הספיק להפריש עד שמת. ומשמע לכאורה שרבי יהודה חולק בשני האופנים. וצ"ע.

ע"ע בפירוט במנחות צג.

הכל ממירין – להביא יורש, ודלא כר' יהודה (המר ימיר).

הכל חייבין בסוכה – להביא קטן שאינו צריך לאמו, שחייב בסוכה.

הכל חייבין בלולב – להביא קטן היודע לנענע.

הכל חייבין בציצית – להביא קטן היודע להתעטף.

הכל חייבין בתפילין – להביא קטן היודע לשמור תפיליו (שלא יישן ולא יפיח בהם (או"ח לו) ולא יכנס בהם לבית הכסא. רש"י סוכה מב.), שאביו לוקח לו תפילין.

יש מהראשונים שכתבו שסתם קטן אינו יודע לשמור גופו, ולא אמרו אביו קונה לו תפילין אלא כשאנו יודעים בו שיוודע לשמור (ערשב"א ברכות כ בדעת רש"י). ויש אומרים שלא אמרו זאת בדרך חיוב אלא להרגילו במצוות (תר"י שם בדעת רש"י).

וי"א שעתה המנהג הוא שקטן מניח שנים או שלשה חדשים קודם הגעתו למצוות (מגן אברהם), או חדש אחד (ערוך השלחן. וע"ע יגדיל תורה טז; שבט הלוי ח"ו ט). ומנהג בני תימן לחנכו מקטנות, משהגיע לגיל חינוך ויודע לשמור תפיליו (עפ"י שו"ת החיים והשלום או"ח יב).

הכל חייבין בראיה – להביא מי שחציו עבד וחציו בן חורין [ואפילו לרבינא שפוטר, לא פטר אלא לפי משנה ראשונה, אבל למשנה אחרונה חזרו ב"ה להורות כדברי ב"ש שכופין את רבו לשחררו – חייב. כן אמרו לאבעית אימא, כפרש"י ועוד. וי"מ להפך, וכן פסק הרמב"ם – לפטור]. או להביא חיגר ביום ראשון ונתפשט ביום שני [וכמאן דאמר כולן תשלומין זה לזה – כלומר כל יום הוא חיוב לעצמו, הלכך גם מי שהיה פטור

בראשון חייב בשני]. או להביא סומא באחת מעיניו, ודלא כרבי יוחנן בן דהבאי שאמר משום רבי יהודה שפטור (ע"ע בפירוט בריש חגיגה).

הכל חייבין בתקיעת שופר – להביא קטן שהגיע להינוך.

לפרש"י (וע' גם ברי"ף ברכות לה:), גיל חינוך תלוי במחלוקת החכמים במקום אחר לענין תענית יום הכפורים (וע' בבאור שיטתו בספר חונן דעה יומא פב. וע"ע אמת ליעקב סו"פ בחקתי). לתוס', הדבר תלוי בכל אחד ואחד לפי תכונתו, כל שהגיע לעשיית אותה מצוה.

הכל חייבין במקרא מגילה; הכל כשרין לקרות את המגילה – להביא נשים [וכדרכי יהושע בן לוי, שאף הן היו באותו הנס].

בה"ג פסק, שלא כפי הסוגיא כפרש"י, שנשים אינן במקרא מגילה אלא חייבות בשמיעתה בלבד, ואין מוציאות את הזכרים ידי חובתם (מובא בתוס').

הכל חייבין בזימון – לרבות נשים ועבדים [שנשים מזמנות לעצמן, וכן עבדים מזמנים לעצמם].

א. נחלקו הראשונים האם נשים מזמנות חובה או רשות. והשו"ע פסק שאם אוכלות עם אנשים – חייבות, ואם לבדן – רשות.

וע' בשו"ת שבט הלוי (ה"א לה) שלימד זכות על מנהג חסידים שיוצאים לפני גמר הסעודה אל שולחן רבם ומפקיעים הזימון מן הנשים הנשארות. ועיקר דבריו, מפני שסומכים בשעת צורך-גדול על דעת הב"ח שקודם גמר הסעודה רשאים לצאת. ע"ש.

ב. אין להצטרף האישה לזימון, אפילו האשה עם בעלה או עם בניה (עפ"י תר"י פ"ז דברכות; משנ"ב קצט סק"ב. וע"ש בספר המכתם משום שמצויה שכרות באותה שעה הלכך יש לחוש משום פריצות).

הכל מצטרפין לזימון – להביא קטן היודע למי מברכין.

התוס' כתבו שאין הלכה כן אלא כמו שאמר ר' יוסי בירושלמי שאין מצרפים קטן לזימון (וכן כתב הרא"ש והמרדכי. וכן מנהג אשכנז – רמ"א או"ח קצט, ט). ודעת הרמב"ם והשלחן-ערוך שכשהגיע לעונת הפעוטות [י"א: כבן תשע כבן עשר, וי"א: אפילו מבן שש ומעלה. ע' בפוסקים או"ח שם] יודע למי מברכים – מזמנים עליו ומצטרף בין לשלשה בין לעשרה.

הכל מטמאין בזיבה – להביא תינוק בן יומו (איש איש. דברי ר' יהודה. ר' ישמעאל בנו של ריב"ב אומר: והזב את זובו לזכר ולנקבה – כל שהוא זכר, כל שהיא נקבה).

הכל מטמאין בטמא מת – להביא קטן (שאעפ"י שנאמר איש אשר יטמא, נתרבה קטן מועל הנפשות אשר היו שם. ו'איש' ממעטו מכרת אם נכנס למקדש).

יש מפרשים: אפילו נכנס למקדש לאחר שגדל בטומאה שנטמא בה בקטנותו – פטור (יש מתרצים' בשטמ"ק. וכן פרש בשפ"א. וע"ע חדושי הגר"י וינוגרד; שיעורי ר' שמואל ב"ב ח"ב עמ' כ). ויש מפרשים שמיעטו גדול שהכניס קטן טמא לפטרו מכרת (רש"ש; צפנת פענח, וכתב שמ"מ לוקה כדין מכניס כלים טמאים. וע"ע בשו"ת מענה אליהו טו).

הכל מטמאין בנגעים – להביא קטן (אדם כי יהיה בעור בשרו – אדם מ"מ).

הכל כשרין לראות את הנגעים – להביא זה שאינו בקי בהם ובשמותיהם, ובלבד שכשמסבירים לו הוא מבין.

לפרש"י, המדובר על הכהן שמטמא או מטהר, ובא עמו תלמיד חכם ואומר לו מה לומר – צריך שישבירו לו ויבין (וכן שיטת הר"ש והרא"ש רפ"ג דנגעים. והכסף-משנה כתב שכן גם דעת הרמב"ם). וי"מ שהכהן בא לבדו, ודי אם מסברי ליה וסבר (שפת אמת).

הסבר נוסף כתבו בתוס' שהמדובר על הת"ח ישראל, שאפילו אינו בקי אלא באותו נגע

שהסבירוהו וסבר – כשר לראות. וע"ע באריכות בחזו"א נגעים ב,ה; חדושים ובאורים).
הכל כשרין לקדש (מי חטאת); לדברי רבי יהודה (הפוסל באשה) – להביא קטן (ואפילו לא הגיע לגיל חינוך. עפ"י צאן קדשים). ולחכמים (הפוסלים חש"ו) – להביא אשה.
הכל כשרין להזות – להביא ערל, וכרבי אלעזר שאמר: ערל שהזה הזאתו כשרה. [וכן דעת חכמים בברייתא (ביבמות עב:). ולדעת רבי עקיבא דין הערל כטמא ופסול. והלכה כחכמים (רמב"ם פרה אדומה י,ו)].
פרש"י ערל שמתו אחיו מחמת מילה. ולכאורה נראה שהוא הדין בערל שלא מל בודון. וצ"ע (רעק"א; 'תרון האור'. וע' רש"י חולין ד הוריות יא).
הכל שוחטין נשנה פעמים – להביא כותי ולהביא ישראל מומר. (ע"ע בהרחבה בריש חולין).
הכל מעלין לארץ ישראל – להביא עבדים. (כאן פרש"י: שאם בא האדון למכור את עבדו הכנעני המהול, יכול העבד לומר שאינו רוצה שימכרנו אלא בא"י. ובכתובות פרש"י שהאדון יכול לכוף לעבדו העברי לעלות. ור"י פרש שהעבד הכנעני יכול לכוף להעלותו). ולמי ששונה 'עבדים' בפירוש – לאתווי מנוה היפה בחו"ל לנוה הרע בא"י. ואין הכל מוציאין – לאתווי מנוה הרע לנוה היפה.
הכל מעלין לירושלים – לאתווי מנוה היפה לנוה הרע, ואין הכל מוציאין – לאתווי מנוה הרע לנוה היפה. בעבדים אין חילוק בין שאר א"י לירושלים (תוס').
פרטים נוספים – ע' בכתובות קי.

דפים ג – ד

ג. מה משמיענו התנא באמרו 'הכל חייבין... כהנים לויים וישראלים', בהלכות דלהלן: סוכה, ציצית, תפילין, שופר, מגילה, זימון. וכן 'הכל מעריכין... כהנים לויים וישראלים'?

הכל חייבין בסוכה כהנים לויים וישראלים – משמיענו שלא נפטור הכהנים משום שאין ישיבתם שם כעין דירה, איש ואשתו, שהרי הם עובדים במקדש (וכן הלויים השומרים במקדש. תוס') – קמ"ל שאמנם בשעת עבודה הם פטורים, שלא בשעת עבודה חייבים, כדין הולכי דרכים ביום שאעפ"י שפטורים ביום חייבים בלילה.

בציצית משמיענו התנא שאעפ"י שהכהנים הותר להם איסור כלאים בבגדי כהונה והוה אמינא לפטרם מציצית כיון שהוקשו כלאים וציצית – קמ"ל שחייבים בציצית שהרי נאסרו בכלאים שלא בשעת עבודה. בתפילין – אעפ"י שאי אפשר לכהנים בעבודתם להניח תפילין של יד שהרי בגדי כהונה צריכים להיות סמוכים לבשר (על בשרו), אעפ"י כהלא חייבים הם בשל ראש, ותפלה של יד אינה מעכבת את של ראש.

א. משמע לכאורה שבתפילין של ראש חייבים הכהנים אף בשעת עבודה (עתוס'). ולשון הרמב"ם (כלי המקדש י,ו) 'אבל של ראש אינה חוצצת ואם רצה להניחם בשעת העבודה מניח'. ויתכן שכוונת הגמרא שבעצם חייבים בשל ראש אלא שמצות העבודה פוטרם משום 'עוסק במצוה' [ע' ובהים יט. ושמא ינתקו התפילין ממקומן ואז לא יוכל לעבוד, ויוצרך להתבטל מעבודה להחזירן או שמא לא ישים לב לכך], ולפי"ז אם הניחן מקיים בהן מצוה ואסורים בהסח הדעת (עפ"י עונג יו"ט סוס"י ח). גם י"ל שהגמרא כאן מדברת שלא בשעת עבודה ממש אלא כגון בין עבודה לעבודה שאין צריך להוריד בגדיו או כגון כה"ג שעונד הציץ גם בשעה שאינו עובד, ואז אין לפטור מטעם 'עוסק במצוה' (ע' בית הלוי ח"א ג,ב; מקדש דוד לו,ג).

ב. שלא בשעת עבודה פשוט שחייבים אף בתפילין של יד (תוס'). וכן כתב בספר האשכול (ח"ב עמ' 90) דלא כמקצת גאונים שכתבו לפטור כהנים בתש"י אף בזמן הזה.